

ЛСГ 'РАДАСЦЬ' У СТАРАЖЫТНААНГЛІЙСКОЙ МОВЕ

I. М. Кулікоў

Слоўнік англійскай мовы кардынальна змяняўся на працягу стагоддзяў: каля 80% старажытнаанглійскай лексікі не дайшло да нашых дзён. Сярод першай тысячы найбольш ужываных слоў 83% маюць германскае паходжанне ў той час, як для 4 тысячаў гэты паказнік імкліва падае да 27% [5, 328]. У Сводэшавым спісе на 219 слоў для англійскай мовы аніводнага слова з ЛСГ 'радасць' няма [4]. Такім чынам, можна меркаваць, што змест, структура і вонкавыя сувязі ЛСГ 'радасць' у старажытнаанглійскай мове павінны мець шэраг кардынальных асаблівасцяў у параўнанні з сучаснай англійскай мовай.

Для аналізу былі абраныя назоўнікі, якія хаця б у адным са сваіх лексічна-семантычных варыянтаў утрымваюць архісему 'пачуццё, мацнейшае за элементарнае духоўнае задавальненне'. Такім чынам адсейваюцца словы з простым значэннем 'задаволенасць', а таксама словы, звязаныя з сэксуальным задавальненнем, якое паводле прыроды сваёй ёсць чыста фізічнае пачуццё. Акрамя таго, сярод усіх дэрыватаў і аднакаранёвых слоў разглядаюцца толькі тыя, што прыносяць новае ў значэнне зыходнай лексемы. За асобныя адзінкі яны, аднак, не ўлічваюцца, а аб'ядноўваюцца разам з зыходным словам, і, такім чынам, кожная адзінка прадстаўленая асобным коранем. Для выбаркі і аналізу лексем былі выкарыстаныя [J. Bosworth, T.N. Toller. Anglo-Saxon Dictionary 2007], [On-line Thesaurus Of Old English] і [J. Pokorny Indogermanisches etymologisches Wörterbuch].

Вось жа, ЛСГ 'радасць' у старажытнаанглійскай мове налічвае 20 лексем.

Усе гэтыя лексемны агульнагерманскага або ўласна старажытнаанглійскага паходжання. Для 12 назоўнікаў, а гэта значыць – больш, чым для паловы, паходжанне значэння 'радасць' можна растлумачыць, не звяртаючыся да этымалагічнага аналізу. Для 9 лексем з 12 ЛСВ 'радасць' не з'яўляецца асноўным (то бок ён другасны, вытворны), і адносіны семантычнае дэрывацыі прасочваюцца ў межах саміх назоўнікаў (п. 1–9). Напрыклад, для назоўніка *eád* відавочны метанімічны перанос 'каўзатар стану → стан', то бок 'багацце, маёмасць → радасць'. У назоўніку *uráhafennness* адлюстроўваецца пашыраная метафара 'падымаць → радавацца'.

Для астатніх трох лексем (п.10-12) значэнне 'радасць' асноўнае, а матывацыя выяўляецца пры звароце да прыметнікаў, ад якіх яны былі ўтвораныя. Напрыклад, назоўнік *glæd* утвораны па канверсіі ад прыметніка *glæd* са значэннямі 'яркі, зіхоткі; радасны, вясёлы, які ззяе ад шчасця'. Такім чынам, ускрываецца метафара 'яркі, зіхоткі → радасны'.

8 назоўнікаў з першым значэннем ‘радасць’ у межах старажытнаанглійскай мовы з’яўляюцца невытворнымі, і матывацыя намінацыі адшукваецца толькі ў дыяхраніі – або ў агульнагерманскай, або ў індаеўрапейскай мовах (п. 13–20). Вытворныя значэнні тых лексем, для якіх ‘радасць’ ёсць першасным значэннем аказаліся вельмі цікавымі: у пераважнай большыні выпадкаў гэта ‘музыка, песня, сугучча’ (напр., *dreám, gleow*).

Для ЛСГ ‘радасць’ у старажытнаанглійскай таксама ўласцівая дыферэнцыяцыя паводле крыніцы (прычыны або месца) радасці, у той час як у сучаснай англійскай пераважае дыферэнцыяцыя стылістычная, а таксама паводле ступені праяўлення. У гэтай сувязі паказальныя дэрываты ад назоўнікаў *dreám* і *wyn*. У старажытнаанглійскай мове былі асобныя лексемы для называння радасці зямной (*weorold-dreám*), нябёснай (*heofon-dreám*), радасці штодзённага жыцця (*éðel-dreám*), радасці балявання (*symbol-wynn, medu-dreám, sele-dreám*), радасці ад музыкі (*gleó-dreám*), пачуцця прыналежнасці да пэўных мясцін (*éðel-wyn*) і некаторыя іншыя.

У выніку аналізу матывацыі ўсіх значэнняў ‘радасць’, а таксама ўсіх адносін паміж ЛСВ усіх лексем выявіліся сувязі ЛСГ ‘радасць’ з наступнымі канцэптуальнымі сферамі: ‘святло, ззянне’ (*glæd, gleám, gleow*), ‘музыка’ (*dreám, gleow*), ‘багацце, дастатак, сіла’ (*blæd, dugup, eád*), ‘удача’ (*gesælignes, eád, hyht*), ‘сакральнае’ (*blæd, dreám*), ‘дабрыня, ласка’ (*féa, bliss, liss, mirigþ*), ‘забава, баляванне’ (*gamen, wyn, sele-dreám, medu-dreám*). Прычым варта адзначыць, што сувязі гэтыя, як правіла, узаемазваротныя. У цэлым сувязь ЛСГ ‘радасць’ менавіта з гэтымі канцэптуальнымі сферамі адлюстроўвае спецыфіку гістарычна-культурнай сітуацыі ў старажытнаанглійскі перыяд.

Асаблівай увагі заслугоўвае назоўнік *dreám*. Справа ў тым, што ягонае значэнне абсалютна не супадае з ідэнтычным назоўнікам у сучаснай англійскай (*dream* ‘сон, мара’), затое значэнне апошняга адпавядае семантыцы назоўніка таго самага агульнагерманскага караня ў іншых германскіх мовах (ст.-нарв. *draumr* ‘сон, мара’, ням. *Traum* ‘мара’). Унікальнасць семантыкі ст.-анг. *dreám* прымушае многіх навукоўцаў адмаўляць усялякую сувязь паміж старажытнаанглійскай лексэмай і адпаведнымі паводле гучання словамі іншых германскіх моў. Аднак штосьці агульнае паміж ‘радасцю’ і ‘сном, мараю’, відаць, усё-такі ёсць. Руская даследніца Т.В.Тапарова ў сваёй працы «Семантическая структура древнегерманской модели мира» прыводзіць такое тлумачэнне: «Малалікасць лексем, што ўзводзяцца да і.-е. **dhreugh-*, іхняя абмежаванасць толькі двума арэаламі – індаіранскім і германскім

робіць верагодным меркаванне пра трактаванне і.-е. **dhreugh-* як варыянта і.-е. **dher-*, **dherd-* ‘трымаць, падтрымваць, служыць апораю’ <...> Злучнасць сэнсавых кампанентаў і.-е. **dher-*, **dherd-* найпаўней рэалізуецца ў пазначэнні свята – ст.-анг. *dreám* з уласцівымі яму ўяўленнямі пра адзінства чальцоў архаічнага калектыву, памкнёнасці ўгору, увышыню, экстатычным пад’ёме сілаў, натхненні, раскрыцці ўсіх духовых патэнцый, трываласці, стабільнасці, што забяспечваюцца ўзнаўленнем касмалагічнага прэцэдэнту – першастварэння» [6, 109–111]. Такое тлумачэнне сувязі паміж ‘радасцю’ і ‘сном, мараю’ таксама пралівае святло і на вытворнае значэнне ст.-анг. *dreám* – ‘музыка, мелодыя, песня’. Не трэба забываць, музыка і рытмічныя спевы маюць моцнае сугестыўнае ўздзеянне і часта выкарыстоўваліся ў рознага кшталту рытуалах і сакральных дзеяннях. Магчыма, гэты факт ёсць пункт адліку ўзаемін паміж паняткамі ‘радасць’ і ‘музыка’.

У сучаснай англійскай мове захавалася толькі 8 старажытнаанглійскіх лексем з ЛСГ ‘радасць’: *bliss*, *dreám*, *fægnung*, *gamen*, *gesælignes*, *glæd(nes)*, *gleow*, *mirigþ*, *þanc*. Частка лексем засталася ў межах ЛСГ ‘радасць’, а частка пакінула яе, у тым ліку і *dreám*, якое раней уваходзіла ў ядро групы.

СПІС АНАЛІЗАВАНЫХ ЛЕКСЕМ

1. *blæd* = I. парыў ветру, дыханне, дух, жыццё, розум; II. асалода, працвітанне, багацце, удача, шчаснасць, дарунак, узнагарода, карысць, слава, гонар.
2. *dugup* = I. сталасць і ўсе, хто дасягнуў сталасці; II. натоўп, войска, людзі, слугі, знаць, нябёснае войска; III. веліч, слава, магутнасць, цноты, дасканаласць, украса; IV. карысць, дабро, шчасце, працвітанне, багацце, шчаснасць, бласлаўленне, збавенне; V. прыбытак, дарунак; VI. штосьці прыстойнае, прыдатнае, вартае.
3. *eád* = I. маёмасць, багацце, працвітанне; II. радасць, шчасце. + *eád-wéla* = шчасце дабрабыту, шчаснасць, багацце.
4. *gamen* = I. гульня, забава; II. радасць, весялосць. + *heal-gamen* = ‘весялосць палатаў, песня’.
5. *hyht* = I. надзея, радаснае чаканне; II. радасць. + *hyht-wynn* = радасць надзеі; + *weorold-hyht* = зямная радасць.
6. *liss* = I. рахманасць, літасць, дабрыня, ласка; II. асалода, радасць. *reót* = I. (радасны) гук; II. радасць.
7. *þanc* = I. думка; II. прыемная думка, ласка; III. прыемнасць, асалода, задавальненне.
8. *urðahafenness* = I. падыманне, падвышэнне; II. а) экзальтацыя, б) бурная радасць, трыумфаванне, в) пыха, гонар.

9. *gesælignes* = шчасце. + *heáh-sæl* = вялікая шчасце; + *ofer-sælp* = асалода ці шчасце, што перавышае дазволеныя межы; + *sælp* = шчасце, радасць, удача, працвітанне.
10. *glæd* = радасць.
11. *mirigþ* = I. асалода, радасць; II. прыемнасць (гучання).
12. *bliss* = I. шчаснасць, радасць, весялосць, асалода; II. сяброўства, дабрыня, добразычлівасць, ласка. + *weorold-bliss* = зямная радасць.
13. *dreám* = I. радасць, асалода, весялосць (з нагоды свята), захапленне, экстаз; II. тое, што спрычыняе весялосць, – музычны струмант, музыка, вясёлая музыка, гармонія, мелодыя, песня. + *éðel-dreám* = штодзённая радасць (якую прыносяць дом, сям'я, родныя мясціны); + *heofon-dreám*, *god-dreám*, *sin-dreám*, *swegel-dreám* = нябёсная радасць; + *medu-dreám* = радасць балявання; + *sele-dreám* = весялосць (правадыравых) палатаў, радаснае жыццё ў (правадыравых) палатах, асалода ад свята; + *weorold-dreám* = зямная радасць; *gum-dreám*, *mann-dreám* = радасць чалавечая, радасць зямнога жыцця.
14. *fægnung* = моцная радасць (святочная), весялосць.
15. *(ge)feá* = радасць, шчасце. + *gefeohsumnes* = радасць, весялосць.
16. *gleám* = I. радасны шум; II. весялосць, радасць.
17. *gleow* = I. весялосць, радасць; II. музыка, музычнае суправаджэнне песні, жартаванне, забава. + *gleó-dreám* = радасць ад праслухвання музыкі.
18. *rótness* = I. радасць, весялосць; II. суцяшэнне, ахова, камфорт.
19. *wyn* = I. асалода, уцеха; II. забава, якая выклікае задавальненне, асалоду; III. найлепшы з групы, гонар чагосьці. + *éðel-wyn* = радасць, звязаная з роднымі мясцінамі, радзімай; + *hyht-wynn* = радасць надзеі; + *leód-wynn* = радасць ад знаходжання сярод свайго народа; + *lif-wynn* = радасць жыцця; + *lyft-wynn* = прыемнасць ад паветра; + *sympel-wynn* = асалода балявання.

Літаратура

1. *Bosworth J., Toller T. N. Anglo-Saxon Dictionary* (электронная версія), 2007;
 2. *Pokorny J. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch* [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://www.indo-european.nl>;
 3. *Online Thesaurus Of Old English* [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://libra.englant.arts.gla.ac.uk/oethesaurus>;
 4. *Wikipedia: Free Online Encyclopedia* [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://ru.wiktionary.org/wiki/> Викисловарь: Списки_Сводеша_для_германских_языков;
- Даследаванні:
5. *Расторгуева Т. А.* История английского языка. М., Астрель-Аст, 2005. С. 328;
 6. *Топорова Т. В.* Семантическая структура древнегерманской модели мира. М., 1994. С. 109–111.